

SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST

Srednji vek se začne 476, ko propade rimsko cesarstvo, konča pa se 1492, ko Kolumb odkrije Ameriko in se začne novi vek. To je po antiki druga velika doba v razvoju evropske književnosti. Barbarska ljudstva, ki so premagala Rimljane sabo niso prinesli pisnega, samo govornega jezika, ohranila pa se je latinica, predvsem v Cerkvi. Sčasoma pa so tudi nova ljudstva uvedli latinico, kot uradovni jezik. Glavni je bil prestol s Karlom Velikim načelu. Po prvi starokrščanski knjigi v latinščini, ki so jo prevedli iz grščine, ki je bila še povezana s pozno antiko, so se začele pojavljati srednjeveške knjige v ljudskih jezikih. Prvi zapiski so v angleščini v 8. stoletju, francoski in nemški v 9., tudi starocerkveni na jugu Balkana, slovenski v 10. stoletju, portugalski in španski pa v 12. stoletju. Bistvena značilnost srednjeveške književnosti je njena različnost od antične. Srednjeveška književnost temelji na krščanstvu. Izdelala je nek sistem, ki vsebuje teološke, moralne in socialne ideje. Na teh načelih je temeljila srednjeveška družba s svojo fevdalno, viteško in meščansko kulturo. Srednji vek je gojil natanko isto kot antika. To so junaški epi, ljubezenske pesmi, poučne pesnitve, verske drame, romane v verzih in prozi. Razlika pa je po vsebini, ker je krščanska. Obenem pa je srednjeveška književnost izumila nove kitične, verzne in slogovne oblike za posamezne zvrsti. Te oblike so najprej razvijali poznejši književniki-nekateri so se ohranile do današnjih časov.

SREDNJEVEŠKI JUNAŠKI-VITEŠKI EP

Začetki srednjeveške epike segajo v čas preseljevanja ljudstev od 4.-6. stoletja. Nekje od 8. stoletja dalje se te oblike bolj razvijejo. V teh epih je glavna oseba nek vitez, ki se bojuje s sovražnimi silami drugih ljudstev, drugih ver, tu so tudi pošasti, pravljica bitja. Glavne ideje v teh epih so krščanske in fevdalne. Junaki se vedno bojujejo za svojo vero in svojega vladarja, viteški časti oz. pripadnosti, rodu ali družini. Najstarejši ohranjen junaški ep v ljudskem jeziku je v angleščini tj. BEOWULF. Nastal je v 8. stoletju. On je vitez in pride v grad ob nekem močvirju. Ponoči se priplazi krvava pošast, ki pobira nedolžne ljudi namesto davka. Ni junaka, da bi ta grad osvobodil. Beowulf ji odseka roko in gre za pošastjo, ki je puščala krvave sledi. Pelje ga v podzemlje. Notri prebiva še mati od te pošasti. Beowulf ubije obe. Zgodba se nadaljuje, nato pride še zmaj, ki ogroža kraljestvo. Beowulf se spopade z njim, a ta zmaj ga okuži. Zmaja ubije, nakar umre še Beowulf.

Rusi imajo ep z naslovom Pesem o pohodu Igorjevem. To je iz leta 1200 in govori o času, ko so Rusi izgubili ozemlje, okupirali so jih Tataři. Ep govori o spopadu s Polovci.

Francozi imajo celo vrsto junaških epov, ki so nastajali od 12. do 13. stoletja dalje. Najpomembnejši je Pesem o Rolandu. Ravno tukaj pri tem se vidi, kako se razlikuje zgodovina med epom. Vojska kralja Karla Velikega je hodila na roparske pohode. Nekoč, ko so se vračali, so jih Baski počakali in pobili veliko junakov. Gre za veliko vojno. Napadejo Saraceni. Roland je bil najboljši in najljubši vitez Karla V. . En drugi vitez mu je bil nevoščljiv in se je povezal s Saraceni. Ko se je francoska vojska umaknila, sovražnik doseže, da ima Roland zadnjo stražo (zasčitnico). Sovražnik se z Baski zmeni, da zasedejo. Na srečo ima Roland sabo škofa Turpina. On ima čudežni rog, ki se ga sliši na zelo daleč in sliši ga samo Karl Veliki. Ne uporabi ga, dokler ne izgubi. Ko umira pa le zatrobi. Kralj s svojo vojsko pobije vse Saracene. Kralj nazadnje maščuje Rolanda in obglavi tistega sovražnega viteza.

Španci imajo enega iz 12. stoletja. To je Peram o ELCID-u. Isto je kot pri Francozih, samo bolj je resnično. Najboljši španski borec, velike vojne zasluge. Zaradi drugih nevoščljivcev ga kralj da izgnati. S svojo vojaško enoto sam izvaja bitke. V glavni bitki priseže, da bo vodil Špance Mauri. Ustrašijo se mrliča.

Nemci pa imajo celo vrsto epov NIBELUNGI (najbolj kruti).

SREDNJEVEŠKI VITEŠKI ROMAN

To je naslednik viteškega epa. Ti so bili v verzih, kasneje v prozi. Že ime pove, da je glavna oseba nek vitez, ki je pozitivec, njegovi nasprotniki pa negativci. Bori se z ljudmi, tudi s kakšnimi pošastmi. Več je takih romanov, bolj je fantastično. Najbolj znan je Bretonski ciklus. Ohranjenih je približno 80 debelih romanov, govorijo o kralju ARTORJU in vitezev okrogle mize. Ta kralj naj bi živel v mestu CAMELOT, imel meč ESCALIBUR, imel je svojega čarovnika Merlina (keltski vrač). Dogaja se v času, ko sobivata keltska in krščanska vera. Ta dvor predstavlja večno kraljestvo. Dosežena je tudi demokracija. Tudi v idealnem kraljestvu

pride do težav, najljubši vitez zapelje kraljevo ženo. Kralj usodno zboli, Merlin mu pove, da mora spiti sveti gral. V tej zgodbi ga najde PERSIFAL. Zelo popularni so bili tudi viteški romani z ljubezensko tematiko. Znan tak roman je Roman o Tristanu in Izoldi. (143)

SREDNJEVEŠKA LIRIKA

Najpomembnejši je pojav trubadurske lirike. To se je začelo v francoski pokrajini Provansa ok. leta 1100. Trubadurji so bili sprva plemiškega rodu. Oni so pač proizvajali in izvajali poezijo. V srednjem veku se je razvilo nekaj več oblik: BALLATA, ALBA ali SVITANICA, PODOKNICA ali SERENADA. Razvili so tudi nekaj novih verzni oblik: tercina, kvartina, stanca, sonet. V viteški poeziji je vzpostavljen poseben odnos med vitezom in izvoljenko. V Španiji pa se je pojavila epska oblika španska romanca-13.stoletje.

SREDNJEVEŠKA DRAMATIKA

Stik z antično dramatiko je bil popolnoma prekinjen, počasi se je začela razvijati cerkvena dramatika, najprej v latinici nato v ljudskih jezikih, največkrat so ta dela opravljali pred cerkvijo, kasneje pa premaknili na glavni trg. Od resnih oblik so poznali te tri:

- MIRAKELJ-(lat. miracolo) čudež. To pomeni, da je delo čudežno, ki jih naredi Jezus ali drugi častniki
- MISTERIJ-(lat. misterio) skrivnost. To je delo, ki govori o raznih prizorih iz svetega pisma (Jezusovo trpljenje, včasih pa tudi prizori iz stare zaveze). Iz tega so se razvili pasijoni.
- MORALITETA- oblika, ki vedno nastopa mlad človek, ki je postavljen pred nove izkušnje in se mora odločiti. Vedno se pojavita dve osebi, ki sta posebitvi, ki delata dobro in slabo delo.

Da pa so se ljudje nekoliko razvedrili, so igrali burke, preprosta oblika, ki se vrstijo preprosti komični dogodki.

DANTE ALIGHIERI

Dante je najpomembnejši književnik srednjega veka. Pomemben je na dveh področjih, tr. je pesnik lirske poezije, avtor pesnitve Božanska komedija. Italijan, ki se je rodil v Firencah bogatim plemičem, živel v drugi polovici 13. in prvi 14. stoletja. Izšolal se je, potem pa je živel v družbi bogatih ljudi. Devet let star se je zaljubil v Beatrice (lepo dekle), zvest naj bi ji bil celo življenje. Kljub temu se Dante poroči in ima štiri otroke. Beatrice je bila poročena z drugim nakar ona umre. Dante je bil v neki politiki. Med dvema strankama je prišlo do vojaškega spopada in njegova stranka izgubi. Dante je pravočasno pobegnil, a vseeno je bil obsojen na smrt, če bi ga kdo dobil od druge stranke. Potoval je po raznih mestih in umrl je v Raveni. V mladostnem obdobju je postal kvaliteten pesnik, objavil je zbirko Novo življenje. Cela zbirka je posvečena Beatrice. Gre za posebno zvrst poezije, ki se razlikuje od trubadurske: DOLCE STIL NUOVO (sladki novi stil). Gre za poduhovljeno ljubezen, ženska je tukaj izraz nebeške lepote in popolnosti. Ta zbirka je močno vplivala na kasnejšo poezijo. Potem se je lastil svojega največjega dela Božanska komedija. To je versko-alegoričen ep. Versko zato, ker v središče pozornosti postavlja krščansko vero. Alegorija pa pomeni oznako

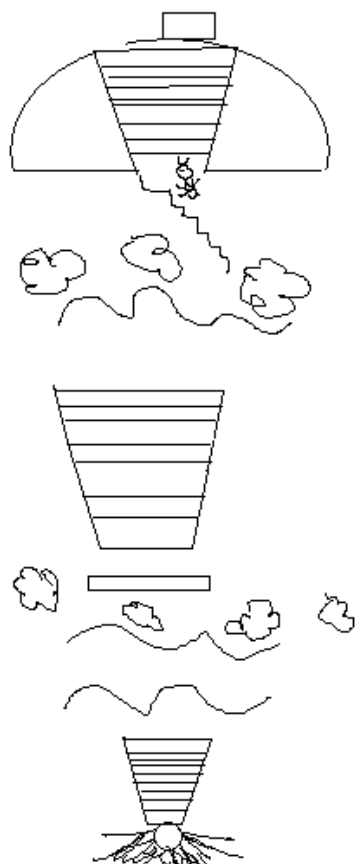
za literarno delo, v katerem je abstraktni svet predstavljen v konkretni podobi. Beseda izhaja iz grščine, govori drugače, govori v podobah. Pesnitev Božanska komedija ima zelo dovršeno zgradbo, vsaka vrstica je italijanski enajsterec, kitice so tercine, na koncu je ena kvartina.

1 uvodni spev
33 spevov-Pekel
33 spevov-Vice
33 spevov-Nebesa
ZGODBA:

Gre za namišljeno potovanje članov duše skozi onostranstvo. Tukaj srečamo veliko resničnih zgodovinskih in mitoloških oseb, vidimo, da se mešata krščanska in antična mitologija, določene osebe imajo simbolni pomen. Tukaj Vergil predstavlja modrost, Beatrice pa božjo milost.

Dante nastopa v prvi osebi. V uvodnem spevu pove, da se sprehaja po nekem gozdu v sredini življenja (35 let), nato pa zaide v neko sotesko, tam mu pot zaprejo tri zveri. Najprej leopard- nečistost, lev-napuh, volkulja-požrešnost. Vergil ga povabi na pot s seboj. Gresta

na drugi svet. Vidimo tudi, na kateri stopnji je bilo takrat vedenje o svetu.

Bog je večna svetloba, ki je Dante ne sme videti in zgodba se konča v devetem krogu nebes, ko začuti to toploto. Celotno potovanje je zelo dolgo. Te zgodbe ne moremo verjeti brez razlag. Najbolj zanimive so zgodbe, ko je peklu. Naslov je zato komedija. V srednjem

veku je bila to oznaka za smešna dela. Božanska so dodali kasneje, ki je to delo začelo veljati v svetovni književnosti.

Eno od zelo pretresljivih srečanj je v devetem krogu, kjer so grešniki na večno obsojeni v večnem ledu. Samo njihove glave se vidijo. Dante opazi dve glavi od katerih je ena zadaj, druga spredaj in druga sprednji je možgane. Dante se zgrozi in vpraša zakaj to počne. Ta mu razloži: jaz sem grof Ugolino, spredaj pa je nadškof Ruggieri. Pove tudi zakaj sta tukaj. Gre za dve resnični osebi, ki sta živeli v Italijanskem mestu Pisa. Bila sta iz nasprotnih političnih strank. Prišlo je do vojne. Ugolino je zgubil in pobegnil iz mesta, a so ga Ruggierievi možje ujeli. Kazen je bila grozna. Grofa in njegove dva sinova skupaj z dvema vnukoma je dal zapreti v stolp. En teden so dobivali hrano, naslednji teden so pa kovači zavarili vrata. Obsojeni so bili na počasno smrt. Drugi so se zgražali, a nihče se ni upal upreti. Čez dva tedna so odprli tista vrata in videlo se je, da je Ugolino jedel svoje potomce. Dante uporabi domišljijo, filozofijo. Onadva sta zaradi svojih dejanj postavljena v deveti krog. Ruggieri je uporabil kruto kaznen, ker je ubil grofa, sinove in vnuka. Najhujše je to, da sta oba skupaj.

SLOVENSKA SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST

Na področjih literarne zgodovine in obdobja pismenstva, kajti gre za čas prvih tiskanih knjig. Obsega čas od prvih zapisanih do prvih tiskanih knjig (KATEKIZEM in ABECEDNIK, 1550). Slovenci smo prišli v 6. stoletju in v začetku smo imeli veliko večji prostor. Sedanja Republika Slovenija obsega tretjino celega bivšega ozemlja. Kot ostala barbarska ljudstva, tudi mi nismo s seboj prinesli pisanega, samo govornega jezika. Prinesli pa smo ljudsko kulturo. Središče naše kulture je bilo na Koroškem na Gosposvetskem polju. Od močnejših sosedov smo dobili fevdalizem in krščansko vero. Tako smo prišli v novo območje, to je pač

okvir fevdalne Evrope. Središča kulture, ki so nadaljevala izročilo so bili samostani in cerkvena središča, zato je nastala nova cerkvena kultura. Uporabljala je latinščino. Slovence so pokristjanili tujci Irci, potem pa ostali. Izšolali so se tudi drugi. Počasi so ugotovili, da verniki rabijo svoje molitve, zato so počasi začeli prevajati osnovna verska besedila v jezik domačinov.

Tako so nastali prvi zapiski. Večina teh zapiskov je verskega značaja, obstajajo tudi druga, ki so posvetne vsebine. Istočasno se je v srednjem veku razvijalo ustno slovstvo, ki se je širilo od ust do ust. Najbolj razvita je bila lirika, ta se je pela. Nekoliko manj je epskih pesmi, precej pa je proznih besedil, najredkejši pa so prizori dramskih besedil. Viteška kultura pa se je pri nas razvijala le dedno. Ohranjene so v tujih jezikih, vendar so bili avtorji z naših krajev.

PRVI ZAPISI V SLOVENŠČINI

Zaradi pomena imenovani spomini. Zaenkrat so najstarejši ohranjeni Brižinski. Našli so jih v nemškem mestu Freising-Briže (Brižinj). Tamkajšnji škofi so imeli posestva na koroškem (ob Vrbskem jezeru). Domačini so bili Slovenci. Verjetno je nek duhovnik povedal besedila v jeziku domačinov. Ta besedila so našli v latinski pisani knjigi, kot dodatek na koncu. To so našli v 19. stoletju, sedaj pa se to nahaja v Munchenskem muzeju. Zapiski naj bi nastali ok. leta 1000. Gre za najstarejši zapis, kateregakoli slovanskega naroda v latinici. Gre za tri besedila, ki so napisani v karolinški minuskuli. Prvo in tretje besedilo sta obrazca o splošni spovedi, drugo pa je pridiga o grehu in pokori. Besedila so prepisi starejših tekstov. Takšna besedila so nastajala v 8. stoletju. V teh tekstih je zapisan naš jezik, ki se je govoril leta 1000, ko še ni bil razcepljen na narečja. Opazimo, da vsebujejo besede, ki so še danes žive, vendar so sedaj v nekoliko spremenjeni obliki, pa tudi to, da ni nobenih popačenk. Najpomembnejše je drugo besedilo.

Vsebina:

Najprej pridigar pomeni izvirni greh. Zaradi izvirnega greha moramo vsi trpeti. Opozarja ljudi, da smo grešniki in da svojih grehov pred bogom ne moremo skriti. Za zgled nam postavi svetnike, ki so delali dobra dela. Verniki bodo dosegli raj, če bodo delali isto. Našteta so dobra dela. Ker bog vse vidi, se moramo svojih grehov spovedati in pokesati, kajti na sodni dan bo treba svoja dejanja zagovarjati. Kristus nam je dal zdravilo za grehe in to je božja spoved. Pridigar se spominja prvih kristjanov, ki so umrli za vero (mučenci). Na tem delu so naštetja najbolj pogosta mučenja. Pravi pa, da sedanjim vernikom ni treba tako trpeti kot prejšnjim, lahko sen spovejo duhovnikom. Ob koncu pridigar vernike pokliče h kesanju.

Primer srednjeveškega verskega sloga. Gre za majhno retorično vsebino. Jezik je lep, tudi zamenjan besedni red, stopnjevanje, naštevanje, melodičen in slovesni jezik.

To je preprosta pridiga, ki jo imenujemo tudi HOMILIJA (razvedrilo). To je bila zelo pogosta oblika krščanske književnosti. Ima stalno zgradbo. Vedno se nanaša na kakšen odlomek iz biblije, nato iz tega izvede nauk, ker pa ima ta pridiga zelo kvalitetna sredstva, jo smatramo v polliterarno besedilo.

Drugo pomembno besedilo iz tega obdobja je Celovski ali Rateški rokopis. Hranijo ga v Celovcu. Nastal je leta 1380. Vsebuje tri temeljne molitve; oče naš, zdrava Marija in apostolska dela. Opazimo prisotnost gorenjskega narečja.

Naslednji rokopis je Stiški. Sestavljen je iz dveh delov. Prvi je nastal leta 1428, drugi pa leta 1440. Enemu delu se vidi, da ga je napisal Čeh, meša jezika. Takrat so bile vojne na Češkem in veliko menihov se je zateklo v druge države, tudi k nam. Drugi pa je dolensko narečje. Prva pesem Naš gospod je od smrti vstal. Ta spomenik je shranjen v NUK-u. Iz druge polovice 15. stoletja je Starogorski rokopis, ki ima tudi tri molitve. Vse to so jasno verska besedila. Obstaja tudi vrsta posvetnih besedil - Seznam Marijine bratovščine v Čedadu. Pomemben je tudi Škofjeloški rokopis. Tukaj so prvi zapisi imen mesecev. Znana so tudi imena raznih posestvi, parcel, hišnih imen. V našem jeziku so napisane prisege o raznih sojenjih in pravila cehov. Dolgo časa je veljalo, da slovenščino uporabljajo samo nižji sloji prebivalstva, potem so pa ugotovili dopisovanje med materjo in hčerko iz visoke ravne, ki sta uporabljali slovensko primorsko narečje.